

החולה אל מי מרום הארץ

האגמון ושמורת החולה נחשבים לאתרי
הטבע, התיירות והציפורים מהחשובים
בעולם. הם מכוכמים במרכזו של מסדרון
הבקע הסורי-אפריקני הנושא
את העופות מדרום-מערב
טורקיה ועד לב אפריקה.
עקב חשיבותם למגוון
הביולוגי הוצעו כאתרי
מורשת עולמית, והחולה
נבחרה ב-2009 על ידי
BBC BIRDLIFE
לאחד מעשרת
אתרי הציפורים
הטובים בעולם.

בז מצוי מתבגר – בז קטן
הנפוץ מאוד בחולה ובכל
הארץ. המין הזה נחשב למין
מוצלח הניזון ממגוון מזון רב
– מכרסמים, זוחלים קטנים,
חרקים ופרוקי-רגליים. בחולה
ובעמק הירדן הוצבו להם
תיבות קינון והם משמשים
כמדבירים ביולוגיים מוצלחים
לנברנים. צילם: דוד מונסונגו

כתב: חיים מויאל*
צילום: דוד מונסונגו וליאור כסלו

1

הצלחתו הכבירה מאז שהוקם ב-1994 הראתה בבירור עד כמה העופות הנודדים היו זקוקים לו נואשות כתחנת ביניים לתדלוק ומנוחה בדרכם לאפריקה בסתיו, ובדרכם חזרה לאירו-אסיה באביב. מיליוני עופות נודדים מעל החולה מתוך

2

3

שבדרום-מערב טורקיה. מלבד החולה, לפחות חמש ביצות היסטוריות יובשו בעבר, כמו ביצות יזרעאל, חדרה, פתח תקווה, השרון וביצות שורק, ועמן נעלם מגוון ביולוגי עשיר להפליא.

האגמון הוא פארק חשוב בין רמת הגולן, לבנון ורמות נפתלי, והוא ממוקם במרכז עמק החולה, לצד שמורת החולה ההיסטורית שהייתה השמורה הראשונה שהוכרזה בישראל כבר ב-1964. האגמון הוא מיזם תיירותי המשתרע על שטח של כ-5,000 דונם, ובלבו אגם מלאכותי רדוד מאוד ששטחו כרבע משטח הפארק. השם דו-משמעי וכוונתו לאגם וכן לצמח הקרוי אגמון המצוי בביצות: "הַתְּשִׁים אֶגְמוֹן בְּאֶפְסוֹ וּבְחֹתָם תִּקְוֶה לְחַיֵּי" (איוב מ', כ"ז).

ביזמה להקמת האגמון ובקביעת צביונו היו שותפים גופי טבע מרכזיים, כמו קק"ל, החברה להגנת הטבע, רשות הטבע והגנים, וגם החקלאים המקומיים, על אף הקונפליקטים הצצים מדי פעם, במיוחד

1. טדורנה – אחד מיני הברווזים המרהיבים ביופיים והמיוחדים המבקרים בחולה בחורף. מזכיר אווז בצורתו, ובנקל מובדל משאר הברווזים בהופעתו הצחה למרחוק כבלהקותיו המבודדות לרוב משאר מיני הברווזים. צילם: דוד מונסונגו
2. עיטם לבן-זנב צעיר בתעופה. זהו הדורס הגדול באירופה ובמזרח התיכון. הוא ניזון בעיקר מדגים ופגרי עופות מים. בעבר היה מקנן מצוי בחולה ונכחד עם יבושה. לאחרונה מוצג מחדש כמין מקנן בחולה על ידי רשות הטבע והגנים לאחר תהליך בגרעיני רבייה ואקלום. צילם: ליאור כסלו
3. קורמורן גדול – עוף מים גדול הניזון בלעדית מדגים שהוא לוכד תוך כדי צלילה. למעלה מ-30,000 פרטים חורפים בישראל, ואלפים מהם לנים וניזונים יחד בעמק החולה והכינרת. בעבר הם גרמו נזקים משמעותיים לדגה וניצודו ללא רחם על ידי דייגים. כיום צומצם נזקם באופן משמעותי באמצעים שונים. צילם: דוד מונסונגו
4. סיפן – מין חופמאי מרהיב בהופעתו החורף וחולף בחולה. למין זה רגליים ארוכות המאפשרות לו להיכנס למרכז אגמים, ומקור דמוי סיף (מכאן שמו) שעמו הוא נוהג לחפש בתנועות מטאטא חרקי מים וסרטנים קטנים. צילם: דוד מונסונגו
5. אגמית מצויה – האגמית נחשבת לתרנגול מים כבד תעופה הניזון מצמחי מים בלבד. האגמית נפוצה מאוד בחורף בגופי המים בעמק, ובעבר מין זה קינן בחולה במספרים גדולים. צילם: דוד מונסונגו

4

5

1. לבנית גדולה בנסיקה - מין לבנית (אנפה) שגובהה כ-90 ס"מ. מקורה צהוב בחורף והיא ניזונה בעיקר מדגים, סרטנים, דוחיים וחרקי מים. היא אינה נפוצה כבת סוגה הלבנית הקטנה, הנראית מהדורה מוקטנת שלה. צילם: דוד מונסונגו

2. נקבת זרון סוף - מין שדגר בעבר בביצות עמק החולה. המין הזה חורף וחולף נפוץ בעמק, והוא ניזון בעיקר מעופות מים וביצה. צילם: דוד מונסונגו

3. טבלן מצויץ - הטבלן הגדול באזורנו, המבקר במספרים קטנים בחולה. קינן בסבר הצמחייה באגם החולה לפני ייבושו. יש לו עדי צוואר מרשימים ומצג חיזור מעורר התפעלות. צילם: דוד מונסונגו

כדי למנוע את התייבשותה, התפוררותה ושרפתה, וכן כדי למנוע שטיפה של מזהמים לאגן ההיקוות של הכינרת ולמי השתייה שלנו, ופגיעה בפוריות הקרקע לחקלאות. לאחר מחקר רב תחומי מתאים הוחלט להקים מחיצה תת-קרקעית שמונעת את זרימת מי התהום הגבוהים משטחי הכבול אל הכינרת.

גורם נוסף הוא הכנסת גידולים חדשים כגון בוטנים, תפוחי אדמה, תירס ובוסתנים אשר העשירו מאוד את האזור בציפורים נודדות, חורפות ומקננות. מתחילת שיקום אדמת הכבול ועד היום עלה למשל מספר העגורים - גיבורי העמק החדשים, בצורה ניכרת למדיי.

האגמון מעניין בכל עונות השנה, אך במיוחד בעונות הנדידה והחורף. בנדידת האביב ניתן לצפות בלהקות ענק של חסידות ועופות דורסים ממינים שונים, נחליאלים ועוד. בנדידת הסתיו ניתן לצפות בלהקות של שקנאים, עיטי חורש וזבי ערב הניזונים בשדות אחרי הטרקטורים.

בקיץ קטן מספר מיני העופות באופן משמעותי, וניתן לצפות בקינון של סיקסקים על הגדות, בתמירונים ואפילו בשדמית אדומת-הכנף שחזרה לקנן שם. בשולי האגם ניתן לצפות בעונה השחונה הזאת בטבלנים גמדים הבונים את הקן עם רפסודה צפה. בשדות ניתן לצפות בבזים

החולה מפגש של אזורים ביו-גיאוגרפיים שונים, ובכללם מינים השייכים לחבל הים תיכוני, מינים אירו-אסייתיים, מינים סהרו-ערביים ואפילו מינים טרופיים-אפריקניים.

הביצות שאפיינו את החולה נוצרו מפפק לבה געשי שסתם את הניקוז של נהר הירדן במוצאו מדרום לעמק החולה, ובדומה, ביצות מישור החוף נוצרו מחסימת הנחלים על ידי רכסי הכורכר. השמורה והאגמון חיים ונושמים כיום לכל אורך עונות השנה, אך חשיבותם לעופות היא בעיקר בעונות הנדידה ובחורף, אז העמק משמש בית למיליוני ציפורים נודדות וחורפות.

אחדים מהגורמים הנוספים שהעשירו את אגמון החי בכלל והעופות בפרט הם תעלות המים שנחפרו באורך כולל של עשרות קילומטרים; מתקני ויסות שנועדו לשמור את מי התהום בגובה מיטבי ולשמור על לחות אדמת הכבול (שהיא למעשה שרידי קרקעית הימה הפרהיסטורית), וזאת

מגוון המינים הרב של בעלי החיים בוודאי נגזר ממגוון מקומות החיות הרבים המצויים שם, כמו אגם גדול, גדות עשבוניים, חישות קנים וסוף, בריכות דגים בסביבה, שרידי ביצה, שדות מזרע, בוסתנים (בשלבי ניסוי אקלום), איים ואזורים הרריים מסביב. אי אפשר שלא להזכיר את גומא הפפירוס שמאפיין את נופי הביצה בחולה, ולאחרונה סובל ממחלה העלולה לפגוע בו קשות. בהקשר למגוון הביולוגי, חשוב לציין כי השנתיים האחרונות הוכרו על ידי האו"ם כשנות המגוון הביולוגי, מתוך הכרה הולכת וגדלה בכך שקיומו של האדם ורווחתו תלויים במגוון הביולוגי ובשירותים שהמערכות האקולוגיות מספקות ומקבלות, והחולה כחלק מהבקע הגדול, נמצאת בשלבי הכרזה על ידי האו"ם כאתר מורשת עולמית.

גורם חשוב נוסף למגוון הביולוגי המרשים ביותר בישראל מלבד היותה ממוקמת בצומת של שלוש יבשות - אפריקה, אירופה ואסיה, נובע בעיקר מהיות עמק

בנושא העגורים, השקנאים, הקורמורנים והזרירים. הפיתוח המתקדם של האגמון על ידי קק"ל ושמורת החולה על ידי רשות הטבע והגנים, כולל הקמת מרכז מבקרים חדשני בשמורה, הנושא את השם "עופוריה", בו מוצג חיזיון אור-קולי רב חושי ותלת-ממדי מרשים, בנוסף לתצוגה של פוחלצי חיות האופייניות לאזור (אגב, במרכז חדשני זה הושקעו שמונה מיליוני ש"ח).

האגמון הוקם על ידי קק"ל גם מרכז מבקרים עדכני שבו ניתן לשכור רכבים חשמליים, אופניים, ציוד לתצפית ונסיעה בעגלת מסתור המחוברת לטרקטור שעמה ניתן להגיע כמעט למרחק נגיעה מלהקות העגורים והשקנאים. מתקנים אלו הראו בבירור כי גם חובבי טבע היו זקוקים לו כאתר תיירות טבע, ציפורים ונופש, ואכן הוא מהווה אבן שואבת למאות אלפי מבקרים בכל שנה, ונראה כי הישראלים מבינים כי זהו אתר הטבע הלאומי החשוב ביותר שלנו, וכי העגור הוא גולת הכותרת של האזור.

1

1. נוטרייה – מין מכרסם גדול למדיי המותאם לשחייה במים, שהוא מדרום אמריקה לצורך ייצור פרוות. למזלן של הנוטריות, מזג האוויר בארץ הקשה את פרוותן והפך אותה ללא מתאימה למטרה זו. הנוטרייה שוחררה לטבע, והיא התפשטה ללא רסן במקווי מים ובמאגרים רבים ברחבי ישראל והעמק (אגב, רבים מבלבלים אותה עם הלוטרה, שהיא בכלל מין טורף ממשפחת הסמוריים שפעם היה נפוץ במקווי המים המתוקים בעמק וכיום נדיר במיוחד). צילם: דוד מונסונו

2. ברכייה (זכר בלבוש כלולות) - מהברווזים הנפוצים בעולם (אבי ברווז הבית) ונפוץ למדיי בעמק בחורף ומקנן נפוץ בגופי המים השונים. היא ניזונה, כבני סוגה, מסינון יצורים זעירים בנוסף להיותה צמחונית. הברכייה היא ממיני הברווזים הבוודיים המקננים בעמק. צילם: דוד מונסונו

3. להקות שקנאים ועגורים – שני הכוכבים האמיתיים של העמק – במנוחה וסינון נוצות בעמק החולה. במהלך הנדידה הם מגיעים לשם ברבבותיהם, למנוחה ותדלוק. עגורים רבים נשארים גם בחורף, ומהווים אטרקציה לחובבי הטבע. צילם: דוד מונסונו

2

3

רק בעמק החולה; מיני קניות אחרים היו נפוצים לפני הייבוש, כמו הקנית האירופית שקיננה שם באלפיה.

בחורף, מלבד בעגורים המפורסמים אשר מואכלים באופן יזום באגמון בתירס, ניתן לצפות גם בכפנים נדירים אשר מסננים מזון במים באמצעות מקורם שצורתו כצורת כף, בפלמינגויים תמירים ובמיני ברווזים רבים, לרבות להקות של ברווזים צהובי-

אדומים המחפשים חרקים ושלדגים לבני-חזה ופרנקולינים המשמיעים את קולם החזק למרחוק. ריכוז גדול יחסית של משפחות הברווזים המשוישים וצוללי הביצות הנמצאים בסכנת הכחדה עולמית מקנן בעמק החולה. לפני הייבוש הם נחשבו שם למין מקנן מצוי, כך גם צולל ביצות. מביין ציפורי השיר ראוי להזכיר את הקנית האפריקאית הנפוצה, את קנית צָצֶרָה שנתגלתה לאחרונה מקננת

1. עיט שמש בתעופה – מין דורס גדול שמוטת כנפיו מגיעה לכדי שני מ'. הוא ניזון בעיקר מיונקים, מעופות מים וגם מפגרים. עיט השמש מצוי בסכנת הכחדה עולמית, ובעמק החולה הוא חורף בעשרות פרטים. גורמי הסיכון להתמעטותו הרבה הם הרעלות והתחשמלויות. צילם: ליאור כסלו
2. כחול חזה – מין זמיר המרהיב בצבעיו ונפוץ בחורף ובנדידה בסבך הביצות, התעלות והנחלים בעמק. נוהג להסתתר ובשעת התרגשות זוקר את זנבו תוך כדי קריאות טקטוק אופייניות. צילם: דוד מונסונגו
3. מגלן חום – מין עוף ביצה החי בחורף במיוחד בביצות, שולי מאגרים ובנחלים עשירים בחומר אורגני ואפילו מזוהמים (בעמק החולה יש אף מעטים הנשארים לקנן). מקורו כמגל (מכאן שמו), ונוצותיו בצבעים מתכתיים הנוצרים כתוצאה מהשתברות קרני השמש במבנה המיקרוסקופי של הנוצות המיוחדות. צילם: דוד מונסונגו
4. תורית זנבית – מין תור דק גזרה נדיר יחסית, עם זנב ארוך למדי. מין מיוחד זה מקנן נדיר בעמק הירדן ומזדמן לחולה. לאחרונה חלה התפשטות שלו בחלק מאזורי הבקע סורי-אפריקני. צילם: ליאור כסלו
5. סנונית רפתות – מבלה ברבבותיה בנופי העמק כשהיא ניזונה מחרקים מעופפים ונוהגת לשתות ממימי גופי המים באזור ובמרבית אזורי ישראל. היא מקננת בעמק ומתפשטת היטב לאחר שנפגעה קשות מהרעלות מתמשכות. צילם: ליאור כסלו

מצח וטדורנות נדירות יחסית. כמו כן ניתן לצפות באנפות ארגמניות, בחופמאים מיוחדים כמו סייפנים, ובדורסים חורפים כמו עיטי שמש ועיטי צפרדעים, הנחשבים למינים בסכנת הכחדה עולמית, ולצערנו לא מעט מהם מתחשמלים למוות או מורעלים. מבין הדורסים ראוי להזכיר את הלהקות של דיות מצויות, זרונים ממינים שונים, לרבות זרון הסוף שקינן בעבר בחולה.

מבין דורסי הלילה, התנשמות הן הנפוצות בעמק, והן עושות עבודה נהדרת בהדברה ביולוגית של מכרסמים. לשם כך הוצבו תיבות קינון ברחבי העמק שאוכלסו בחלקן על ידי התנשמות. עבודתן היעילה הביאה לצמצום משמעותי בשימוש בחומרי הדברה נגד מזיקים. גם ינשוף עצים מצויים בחולה, וביום ניתן לצפות בהם ברחבי העמק כמו באתר המפורסם - אתר הינשופים ביסוד המעלה, שם הם מנמנים ביום על העצים.

חשוב להזכיר כי מינים נדירים ומזדמנים לא מעטים מתגלים בעמק וזהי אטרקציה לצפרים, במיוחד בתקופת הנדידה. כך למשל ניתן להזכיר מינים מזדמנים נדירים כמו עגור החן, הנחילאלי הלימוני, דיה שחורת-כתף, זרעית קטנה וחנקן ערבית.

מבין היונקים הנפוצים בעמק ניתן להזכיר את עדרי חזירי הבר, הנמיות, התנים, חתולי הביצות, תאו המים (גימוסים), וכמובן את הנוטרייה הנפוצה כיום באזור, ויש המבלבלים בינה לבין הלוטרה הן בגלל השם הדומה והן בגלל המראה. בניגוד ללוטרה, הנוטרייה, מבחינת מבנה השיניים, אינה טורפת אלא מכרסם גדול המזכיר מאוד את הקפיברה של האמזונס. המין הזה הובא מדרום אמריקה בשביל פרוותו האיכותית, אך כאן, למזלו, פיתח פרווה גסה ולא נעימה, ולכן חדלו לגדל אותו לצורך פרוותו. פרטים ששוחררו הצליחו להתקיים, ואפילו להתפשט ברחבי ישראל, במיוחד במאגרים ובריכות דגים.

מבין הצמחים המיוחדים לחולה ניתן להזכיר את האירוס הענף, הנימפיאה והנופר.

מרבית המבקרים מגיעים לאגמון בעונת הנדידה (מרס ואוקטובר). המוני מבקרים החלו, במספרים גדלים והולכים, לפקוד את אגמון החולה. לרשות חובבי הטבע יש מצפורים, אך ללא ספק בחום היוקד של העמק ראוי להציב מצפורים רבים ומוצלים בכל היקפו של האגמון במקביל

5

4

6

1

2

3

להגבהת עומקו הרדוד להפליא ותוך כדי הצפת שטחי אגם נוספים עם שחזור של בתי גידול שהיו בעבר שהיו פי עשרה מכיום, לרבות שחזור ביצות אמיתיות כמו זו שנותרה בכברה ועין אפק. מעבר לכך צריך לדעתי לווסת בעונה הבוערת את המבקרים לנקודות שונות כדי לא לפגוע בכושר הנשיאה של האגמון על רקמת בעלי החיים המיוחדים שבו. ♦

***חיים מויאל - דוקטורנט, מנהל חינוכי של המרכז הבינלאומי לחקר נדירות ציפורים, לטרון.**
* **ליאור כסלו - מדריך טיולי צפרות וטבע. לפרטים: 052-3266700**
lior.kislev@gmail.com

1. חתול ביצות - מין חתול ששרד באוכלוסיות קטנות בעמק ובעבר אכלס את כל נופי הביצות. הוא ניזון בעיקר בשעות הדמדומים והשחר ממגוון חיות מים שונות. צילם: דוד מונסונגו
2. שלדגון - מין אירופי של שלדג קטן החורף וחולף נפוץ בחולה. הוא מאכלס בעיקר תעלות מים ונחלים בעמק, וניזון בעיקר מדגים שאלהם הוא צולל במהירות לאחר שהוא מאתר אותם מנקודת תצפית בולטת, כשניים-שלושה מ' מעל פני המים צילם: דוד מונסונגו
3. פרפור עקוד - מין אפריקני של שלדג צבעוני ונאה הנפוץ במאגרי מים למיניהם. בניגוד לקודמו נוהג לרפרף כפרפר גבוה מעל המים כשראשו מופנה מטה בחיפוש אחר דגים. בניגוד לבני סוגו הוא מקנן במושבות בעמק. צילם: דוד מונסונגו
4. תנשמת לבנה - דורס לילה נפוץ ברחבי העמק הניזון בלעדית ממכרסמים ונחשב למדביר הביולוגי האולטימטיבי של הנברנים. ברחבי העמק פוזרו תיבות קינון רבות לתנשמות, ומושגת הצלחה מדהימה בפרט בחולה, בעמק הירדן, וכן בשיתוף פעולה בנושא זה עם שכנינו הירדנים והפלסטינים. צילם: ליאור כסלו
5. כפן בתעופה - הכפן הוא עוף מים בעל מקור הדומה לכף, ומכאן שמו. הכפנים הם אורחים מצויים יחסית בחורף באגמון ובשמורה. הם ניזונים בעיקר מרכיכות ומסרטנים זעירים. צילם: ליאור כסלו
6. אנפה אפורה בנחיתה - מין זה נפוץ עד מאוד בכל רחבי העמק בחורף ובנדידה (בעבר קינן באלפיו בעמק). גובהה של האנפה האפורה למעלה ממטר, והיא נוהגת לבלות בשולי אגמים ומאגרים כשהיא אורבת לטרפה (דגים, עופות קטנים, דוחיים ופרוקי רגליים) בעמידה קפואה, וברגע הנכון שולחת כצלצל את מקורה החד והמשפד. צילם: דוד מונסונגו

2

1

עד לייבוש ביצות החולה ההיסטוריות בתחילת שנות ה-50 של המאה הקודמת, הן היו בית למינים רבים של בעלי חיים וצמחים שרובם נכחדו או התמעטו עד לסף הכחדה, ובמיוחד כאלה שהיו חייבים את הביצה כדי להתרבות. כך ניתן להזכיר מבין היונקים את הלותרה (כלב הנהר) שניזונה מדגים ומותאמת היטב לשחייה במים וכיום נמצאת בסכנת הכחדה חמורה בישראל, ואת הגימוס - תאו המים שהוחזר בשנות ה-90 של המאה ה-20 לשמורת החולה, לאחר שנעלם כליל מביצות שהיו בית גידולו האופייני. מעניין לציין כי מחלב הגימוסים מכינים את גבינת המוצרלה שהכול אוהבים.

5

מין נוסף שנכחד מהחולה הוא נברן המים - מכרסם ששרידיו נתגלו אז בצניפותיה של תנשמת. מבין העופות שקיננו מפורסם במיוחד הנחשון האפריקני - עוף ביצה שקיבל את שמו על שום צווארו הארוך כנחש, ושהוכחד לחלוטין מאזור הסהר הפורה. גם הקורמורן הגמדי קינן באלפיו במושבות על עצים נמוכי גזרה שצמחו בביצות החולה, וכיום הוא מצוי בסכנת הכחדה חמורה בישראל. רק בעשור האחרון הוא החל לקנן במספרים מועטים בעמק החולה ובאזור עמק בית שאן.

3

הקטופה - מין דורס לילה הדומה לאוח שניזון מדגים ודוחיים שנכחד מבלי שוב מישראל ועד שנות ה-70 נצפה לאחרונה באזור חמת גדר. עיטם לבן-זנב - העיט הגדול ביותר בכל המזרח התיכון שניזון בעיקר מדגים, נכחד כמין מקנן מהחולה לאחר ייבושה, ולאחרונה הושב לצפון בהדרגה מגרעין הרבייה בחולה ובחי-בר כרמל, לאחר תהליך אקלום ממושך. המרומית השחורה (המכונה על שם "מי מרום", היא החולה המקראית שבו התחולל הקרב עם יבין מלך חצור והכנענים נגד יהושע בן נון) נכחדה כמין מקנן, כשעשרות זוגות שלה קיננו על צמח צף המכונה קרן טבוע, וכיום ניתן לצפות בבנות-סוגה המגיעים בסתיו לבקר את החולה. לבסוף אזכיר את הטבלן המצויץ, עוף מים המרשים בחיזוריו וכיום הוא נדיר בחורף.

מבין הדוחיים אזכיר את העגולשון שחור-הגחון - מין של צפרדע שנכחדה כליל והייה אנדמי לעמק החולה. מהדגים ניתן להזכיר את הדגים שהיו מוגבלים לחולה וסביבתה ונכחדו עם ייבושה, כמו בינון הגליל, זן של כינרתן חולתי וזן של לבנון החולה, שכיום שרדו רק פרטים מעטים בשמורת החולה. מהצמחים ניתן להזכיר את הנימפיאה הלבנה שהוחזרה לנופי הביצה בחולה, נאדיד המים, מרסיליה זעירה, גומא הפפירוס והווליסנריה הסלולה - שיש בוודאי צורך להחזירם שוב לבתי הגידול השבים לתחייה. את הפוחלצים של חלק גדול מהמינים ניתן לראות במרכז המבקרים שבשמורת החולה, וכן במוזיאון אוסישקין בקיבוץ דן.

4

1. מרומית לבנת-כנף - המרומיות המקורבות לשחפיות מכונות על שם מי מרום - הוא שמה הנרדף של החולה, והמרומית השחורה אף קיננה בחולה לפני ייבושה. המרומיות חולפות בישראל ונוהגות לעוף בגופי המים בחורף.
צילם: ליאור כסלו
2. קורמורן גמדי - מין קורמורן קטן הניזון בלעדית מדגים, אשר בעבר, לפני ייבוש החולה, נחשב למקנן מצוי במושבות בסבך הביצות. לאחרונה חלה התפשטות של המין בחולה ובעמק הירדן, אך עתידו עדיין בסכנה. צילם: ליאור כסלו
3. נחשון אפריקני - מין עוף מים וביצה הניזון בלעדית מדגים, שנכחד מנופי החולה עם ייבושה. אייר: חיים מויאל
4. חזיר בר נחשב לאוכל כול הנפוץ ברחבי העמק, ואוכלוסייתו מבוקרת על שום הנזק שהוא גורם לחקלאות. אייר: חיים מויאל
5. עגולשון שחור-גחון - מין דוחי שהיה אנדמי לחולה, שנכחד עם ייבושה. אייר: חיים מויאל